

Büsingen, Duits eiland in Zwitserland

Hoe uniek is Baarle? (11)

HERMAN JANSSEN

Vorige aflevering brachten we een bezoek aan het Italiaanse enclavedorp Campione, in het zuiden van Zwitserland. Deze keer trekken we naar het noorden van Zwitserland, naar de Duitse enclave Büsingen. Die ligt aan de Bovenrijn, een paar kilometer ten oosten van de Zwitserse stad Schaffhausen.

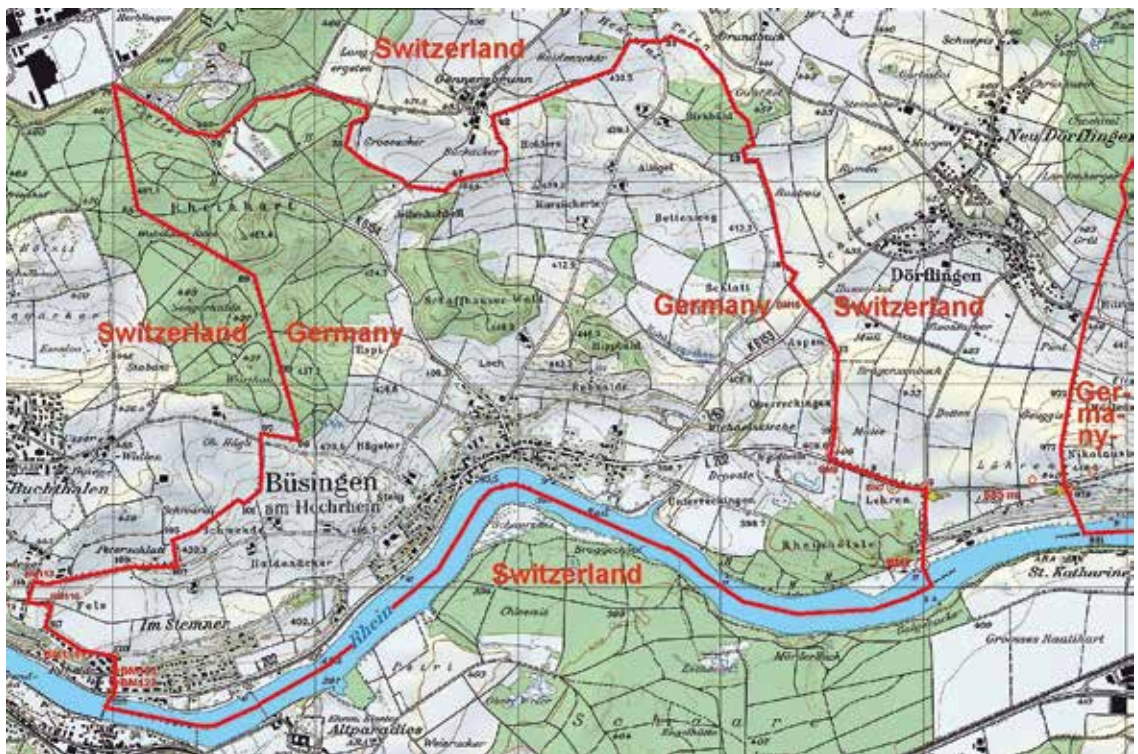
De dorpsgrens van Büsingen am Hochrhein is tevens districtsgrens, deelstaatgrens, rijksgrens én buitengrens van de Europese Unie! Büsingen is de enige Duitse gemeente die in zijn geheel een enclave vormt. In 1980 zat deze enclave zelfs in een andere tijdzone dan West-Duitsland. Dat land had de zomertijd ingevoerd, Zwitserland en Büsingen niet.

Topografische kaart van Büsingen.

<http://geosite.jankrogh.com>

Duitse enclave in Zwitserland. <https://en.wikipedia.org>

Büsingen am Hochrhein is een Duits dorp in de deelstaat Baden-Württemberg en behoort tot het district Konstanz. Het is volledig door het grondgebied van de Zwitserse kantons Schaffhausen, Zürich en Thurgau omgeven. De kleinste afstand van de enclave tot het moederland bedraagt ongeveer 700 meter. De enclave telde in 2017 zo'n 1.450 inwoners op een oppervlakte van 7,62 km². Ongeveer 30% van de enclavebewoners heeft een Zwitsers paspoort. In Stemmer, een gehucht van Büsingen vlakbij de grens met Schaffhausen, loopt in de straten Vögelingässchen en Im Stemmerli de Duits-Zwitserse grens deels in het midden van de weg. Huizen aan de ene kant zijn Zwitsers, aan de andere kant Duits.

Geschiedenis

De oudste vondsten dateren uit de late bronstijd (1250-750 jaar v.C.). Tegen het einde van de Romeinse tijd werd onder keizer Valentinianus I de linkeroever van de Rijn van Bazel tot aan het Bodensee met een ketting van wachttorens beveiligd. Drie ervan stonden in Büsingen: twee in het Schaarenwald en een op de Schaarenwiese. Na de vijfde eeuw kon deze Romeinse buitengrens de oprukkende Alemanni niet langer tegenhouden. Zij vestigden zich aan de oevers van de Rijn en noemden hun dorp naar hun stamhoofd Buosinga. In de zevende en de achtste eeuw werden de dorpen gekerstend. Büsingen werd een van de oudste en belangrijkste kerkelijke centra in de regio.

Van de vroegmiddeleeuwse geschiedenis is bij gebrek aan documenten maar weinig gekend. De oudste nog bestaande schriftelijke vermelding

dateert van 14 april 1090, toen graaf Burkhard von Nellenburg 'Bosinga' aan het Allerheiligenklooster in Schaffhausen schonk.

In de middeleeuwen veranderde Büsingen – zoals andere gebieden in Europa – vele malen van soevereiniteit door vererving, verkoop of een schenking aan de kerk.

Ontstaan van de enclave

Vanaf 1361 waren Oostenrijkse vazallen aantoonbaar heer van Büsingen en in de eerste helft van de vijftiende eeuw behoorde het leengoed aan de Oostenrijkse hertogen. Vanaf 1465 waren de Habsburgers er leenheer. Büsingen werd toen een onderdeel van het Oostenrijkse landgraafschap Nellenburg. In 1535 werd een lid van de familie Im Thurn, een van de oudste en meest vooraanstaande families van Schaffhausen, leenman in Büsingen. In 1651 verkochten de Habsburgers Büsingen voor 20.000 gulden aan Schaffhausen. Die stad wou er Zwitsers grondgebied van maken, waartegen Oostenrijk zich verzette omdat Büsingen al heel lang Oostenrijks gebied was.

Vanaf 1658 was rentmeester Eberhard Im Thurn de Oostenrijkse landvoogd in Büsingen. Hij woonde daar in het Junkerhaus, een imposant vakwerkhuis dat met een muur en een toren was omgeven. Als heer van Büsingen had Eberhard de leiding over het lokale bestuur en

Junkerhaus. www.vozpopuli.com

inde hij de belastingen. Eberhard Im Thurn had een moeilijk karakter en was waarschijnlijk ook geestesziek. Hij was uitdagend, stijfkop-pig, zelfingenomen en maakte met zowat iedereen ruzie, ook met de eigen familieleden in Schaffhausen. Maar hij had vooral ruzie met de protestantse dominee van Büsing-en. Eberhard sympathiseerde namelijk met de Oostenrijkse katholieken en lag hierdoor aan de basis van de enclavevorming.

Op 10 april 1693 werd hij door de stad Schaffhausen ontvoerd, berecht en veroordeeld. Voor Oostenrijk was dit een ongeoorloofde inmenging in de soevereiniteit. Het lokale geschil kwam dichtbij een totale oorlog tussen Zwitserland en Oostenrijk. Pas na zes lange jaren in de gevangenis werd Eberhard vrijgelaten. Hij bekeerde zich onmiddellijk tot het katholieke geloof, al bleven zijn onderdanen protestants hervormd. Schaffhausen verloor het eigendomsrecht over het Oostenrijkse dorp en Eberhard zwoer dat Büsingen nooit aan de Zwitsers mocht worden afgestaan. Toen Schaffhausen in 1723 de omliggende dorpen aankocht, werd Büsingen 'tot eeuwige ergernis van Schaffhausen' van die verkoop uitgesloten. En toen Oostenrijk in 1770 zijn rechten over de dorpen Ramsen en Dörflingen aan de Zwitserse Confederatie van Zürich verkocht, werd Büsingen een federale enclave. Die bleef Oostenrijks, de omliggende dorpen werden Zwitsers. De enclave was geboren.

Pogingen tot opheffing

Versillende pogingen om Büsing-en via onderhandeligen in het kanton Schaffhausen te integreren, mislukten. Bij de vrede

Luchtfoto. www.exclave.eu

van Pressburg in 1805 werd de enclave aan het Zuid-Duitse koninkrijk Württemberg toegewezen. Tijdens het Congres van Venen in 1815 kwam de enclave onder het Groothertogdom Baden. Bij de Duitse eenwording in 1870 verwierf Duitsland de rechtsmacht over Büsingen.

De Eerste Wereldoorlog maakte van Duitsland het meest onpopulaire land van Europa. Bij een lokaal referendum in 1918 stemde 96% van de Büsingers voor toetreding tot Zwitserland. Deze wens is niet in vervulling gegaan omdat Zwitserland geen geschikt ruilobject aan Duitsland heeft aangeboden. Büsingen zou, enigszins met tegenzin, Duits blijven. Zes jaar later, in 1924, probeerden de inwoners het opnieuw. Zij dreigden met het gebruik van geweld. De Duitse reactie was ijzig kalm: "Dan zullen wij de gemeenteraadsleden en de ambtenaren die dit geweld ondersteunen in beschuldiging stellen."

In 1925 volgde een nieuwe, meer gematigde poging van de plaatselijke bevolking tot afscheiding van Duitsland. Het antwoord luidde dat aan de politieke verbondenheid niet kon worden geraakt en dat alle pogingen daartoe hopeloos zouden zijn. Dat bleek opnieuw in 1931, kort voor de machtsovername door de nationaalsocialisten. Het initiatief werd niet eens beantwoord.

De druif in het wapenschild verwijst naar de vroegere wijnbouw. De rode rand symboliseert de enclavesituatie.
www.wikiwand.com

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog sloot neutraal Zwitserland de rijksgrens af. Büsingen was van de rest van het Derde Rijk geïsoleerd. Elke Büsingse soldaat die met verlof naar huis kwam, moest bij de Zwitserse grenspost in Gailingen zijn wapen achterlaten. Zwitserse douaniers stelden een overjas ter beschikking om tijdens de korte reis over Zwitsers grondgebied het Duitse uniform te bedekken.

In 1945 hield de Zwitserse grenswacht Franse troepen tegen die de enclave met een tank probeerden te bezetten. Pas na lang onderhandelen mochten zeven Fransen met een jeep over Zwitsers grondgebied naar Büsingen rijden. De Fransen benoemden Gustav Hugo tot burgemeester. Hij was een scheepskapitein uit Hannover. De enclave-status werd opgeheven en plakaten met het opschrift Landkreis Konstanz overschilderd.

Aan Duitse functionarissen werd de toegang geweigerd, alleen Zwitserland had recht op het dorp. Na twee maanden was de positie van Gustav Hugo onhoudbaar geworden. Hij werd door Franse troepen afgezet. Een Britse parlementscommissaris suggereerde aan Zwitserland om de Duitse enclave te annexeren, wat door de Zwitserse Bondsraad werd afgewezen.

Staatsverdrag

In 1956 schoten de onderhandelingen tussen Duitsland en Zwitserland over de opheffing van de enclavesituatie goed op, tot het district Konstanz plots eiste dat de enclave door een landcorridor met Duitsland zou worden verbonden. Deze eis werd in het kanton Schaffhausen en in Büsingen als een provocatie ervaren. Een storm van verontwaardiging volgde, met als eindresultaat dat de onderhandelingen tot op heden zijn bevroren.

Op 6 december 1961 werd 'Büsingener am Hochrhein' de officiële enclavenaam. Op 4 oktober 1967 trad een staatsverdrag in werking waarin beide landen bepaalden dat Büsingen tot de Zwitserse douaneunie behoorde, wat de facto al het geval was sinds 1947. Tegelijkertijd werd de nabijgelegen Duitse enclave Verenaahof, die uit slechts drie boerderijen bestond, aan Zwitserland afgestaan.

In de Duitse enclave is de Zwitserse wetgeving van toepassing voor alle douaneformaliteiten en op het gebied van landbouw, gezondheidszorg, omzetbelasting, tabaksbelasting en alle andere indirecte belastingen. Werknemers en bedrijven van Büsingen mogen

zonder problemen in de omliggende Zwitserse kantons werken. Büsingers sluiten naar eigen wens een ziektekostenverzekering in Zwitserland of in Duitsland af. Het verdrag voorziet ook in de oprichting van een gemengde commissie die probleemoplossingen aan de bevoegde autoriteiten voorstelt. Politiek gezien behoort Büsingen tot Duitsland, economisch tot Zwitserland. Dit is een zeer bevredigend en efficiënt model van enclavemanagement gebleken.

In 1989 riep het gemeentebestuur de inwoners op om niet te stemmen voor de eerste verkiezingen

Vroegere grensovergang.
www.spiegel.de

van het Europees Parlement, aangezien dit voor de burgers tot praktische en logistieke problemen zou leiden ten opzichte van hun handelscontacten met Zwitserland. Ruim 84% van de inwoners stemde daarom niet.

Omdat de enclave geen deel uitmaakt van het douanegebied van de Europese Unie, moet over elke EU-regelgeving afzonderlijk met Büsingen worden onderhandeld. Dat vraagt van de burgemeester veel diplomatie en een grote tijdsinvestering. Er moet steeds worden

nagegaan wat al dan niet van toepassing is. Denk bijvoorbeeld aan de Europese drinkwaterverordening. Die verplicht huiseigenaren om speciale kranen te voorzien om een mogelijke legionellabesmetting te voorkomen. Maar alles wat met voedsel te maken heeft, wordt in de enclave volgens de Zwitserse wetgeving geregeld. Die Europese verordening is dus niet van toepassing in de enclave. Ook op belastinggebied zijn er uitzonderingen. Als de gemeente voor eigen gebruik materiaal in Duitsland koopt, dan kan dat belastingvrij worden ingevoerd.

Grensbewaking

Sinds 4 oktober 1967 zijn er geen controles meer bij de enclave-grens omdat het staatsverdrag bepaalt dat die enclave tot het Zwitserse douanegebied behoort. Wél waren er tot 2008 door Duitse en Zwitserse douanen bewaakte grensovergangen aan de vlakbij gelegen Duits-Zwitserse grens in Randegg en Gailingen. Inwoners van Büsingen werden daar op dezelfde manier als inwoners van Zwitserland behandeld. Zij werden bij aankomst in Zwitserland geïnspecteerd door Zwitserse douanebeambten en waren verplicht om Zwitserse douanerechten te betalen voor in Duitsland aangekochte goederen, voor zover de vastgestelde heffingskorting werd overschreden.

Op 12 december 2008 kwam Zwitserland bij de Schengenzone, waardoor zowel de Duitse als de Zwitserse grenscontroles in Randegg werden opgeheven. Dankzij het vrije verkeer van personen kan een Europese burger voortaan drie maanden in Zwitserland verblijven, reizen en werken

Kunstwerk van Ursula Knapp tegen de gevel van het gemeentehuis. <https://thegreentreeischirping.wordpress.com>

zonder een visum aan te vragen. De enige voorwaarde is een geldig identiteitsbewijs. In Gailingen is nog een douanekantoor dat echter niet continu open is. Tegenwoordig controleert de Zwitserse douane in heel de grensregio willekeurig alle in het buitenland aangekochte douane-plichtige goederen. De aangifte ervan moet gebeuren in een Zwitsers grenskantoor, ook als daar geen douanen aanwezig zijn. De aangifte wordt in een daartoe bestemde box gedeponneerd en de kosten worden via de post afgehandeld. Voor de commerciële invoer is een omweg via het grenskantoor in Thayngen (E34) vereist.

Politie

Sinds 2004 is de Duitse politie van Gottmadingen verantwoordelijk voor de ordehandhaving in de enclave. Zij voert er dan ook regelmatig patrouilles uit en in het gemeentehuis is een ruimte voor consultaties op afspraak beschikbaar. Volgens het staatsverdrag is de Zwitserse politie gemachtigd voor speciale aangelegenheden

zoals inbreuken op de douanewetgeving, de narcoticawet en de levensmiddelenwetgeving voor restaurants. In de praktijk is de procedure dan meestal zo dat de bevoegde Zwitserse politiemannen, vergezeld door Duitse agenten, de officiële handelingen verrichten. Agenten uit Duitsland en Zwitserland werken goed samen. Aangezien er tussen de enclave en Zwitserland geen grenscontroles zijn, mag de kantonale politie van Schaffhausen mensen in Büsingen arresteren en naar Zwitserland overbrengen.

Het staatsverdrag beperkt het aantal agenten. Zo mag het aantal Zwitserse geüniformeerde en gewapende ambtenaren in de Duitse enclave maximaal tien bedragen. En er mogen niet meer dan tien Duitse geüniformeerde en gewapende personen op de Zwitserse transitroutes aanwezig zijn. Zij moeten bovendien de aangewezen routes gebruiken en zich van alle officiële daden onthouden wanneer ze het Zwitserse grondgebied doorkruisen.

Het aantal Duitse agenten dat tegelijkertijd in de enclave aanwezig mag zijn, is niet groter dan 3 per 100 inwoners. Dat betekent momenteel 43 agenten.

Onderwijs

Büsingens heeft een kleuterschooltje. Het gebouw uit 1987 was één jaar later al te klein en werd uitgebreid. De kinderen gaan daarna naar de enige lagere school in het dorp. Zij kunnen er tot de vierde klas blijven. Ze zijn dan tien jaar oud. Vervolgens kiezen hun ouders buiten de enclave een Zwitserse of een Duitse middelbare school. Die beslissing hangt meestal van de herkomst van het gezin af.

Belasting

In de enclave financiert Duitsland de administratie, politie, brandweer en school. De meeste mensen die er wonen, werken in Zwitserland en ontvangen een riant salaris. Dat mag ook wel, want het leven in Büsingen is even duur als in Zwit-

Mannenkoor met reuzegrote Zwitserse koebellen.
www.maennerchor-buesingen.ch

serland. Maar de enclavebewoners betalen meer belastingen dan de Zwitsers. Hun belastingbrief komt namelijk uit Duitsland en daar zijn de tarieven van de inkomensbelasting aanzienlijk hoger! De inwoners van de enclave worden bovendien zwaar getroffen door het besluit van de Zwitserse centrale bank om de minimumkoers in te trekken. Daardoor krijgen zij minder euro's voor hun Zwitserse frank.

Om de hoge kosten voor het levensonderhoud te dekken, geniet de Büsinger van een bijzondere belastingaftrek. Maar desondanks betalen jongere, werkende inwoners ongeveer eens zoveel belastingen als hun collega's uit naburige Zwitserse steden en dorpen. Veel jonge mensen verhuizen daarom van Büsingen naar Zwitserland. Omgekeerd trekt de enclave veel Zwitserse gepensioneerden aan omdat de pensioenen in Duitsland weinig of niet worden belast. Dit belastingvoordeel wordt geleidelijk afgebouwd en zal in 2040 niet langer bestaan.

Büsingen is een van de weinige gemeenten in Duitsland die geen belasting op onroerend goed heft en de bedrijfsbelasting is er de laagste van heel Baden-Württemberg. Het Zwitserse btw-tarief dat op de meeste goederen en diensten in de enclave betaald wordt, is eveneens voordelig voor de encla-

Het goedkoopste benzinstation van Duitsland vermeldt zijn prijzen in franken en euro's. <http://freepages.rootsweb.com>

vebewoners. Dat bedraagt slechts 7,7% op luxeartikelen, terwijl de Duitse btw 19% bedraagt. Basisproducten als voedsel, geneesmiddelen, boeken en kranten zijn onderworpen aan een verlaagde btw van slechts 2,5%. De hotelsector hanteert een speciaal btw-tarief van 3,7%. Bedrijven uit Büsingen zijn hun belasting aan de Zwitserse federale belastingdienst in Bern verschuldigd.

Inwoners van de enclave worden – ongeacht hun nationaliteit – als onderdanen van derde landen behandeld met betrekking tot de btw die zij in de Europese Unie betalen. Na de export van in Duitsland aangekochte goederen kunnen zij die btw terugvorderen. Dit gebeurt aan de hand van een groen exportcertificaat dat in de winkel wordt ingevuld. Het formulier wordt in-

gediend bij de Duitse douane, die de uitvoer bevestigt. Bij teruggave van dit certificaat aan de verkoper wordt de Duitse btw terugbetaald. De import van goederen uit de Europese Unie is onderworpen aan de Zwitserse invoerbeperkingen, accijnzen en btw.

Betaalmiddelen

Tot de late jaren tachtig werd de Duitse mark in Büsingen niet aanvaard! Zelfs een overheidsinstelling als het postkantoor nam alleen Zwitserse franken aan voor de verkoop van Duitse postzegels. Na de acceptatie van de Duitse mark en later de euro, blijft de Zwitserse frank vandaag de dag nog steeds het populairste betaalmiddel. De euro is weliswaar de officiële munteenheid, maar in de praktijk wordt vooral met Zwitserse franken betaald. Dat komt omdat de meeste inwoners in Zwitserse loondienst werken en dus in Zwitserse franken worden uitbetaald. Zij hebben dan ook 'hun' Zwitserse frank op zak. Veel voorzieningen zoals kabeltelevisie en elektriciteit komen bovendien uit Zwitserland en worden dan ook in Zwitserse franken afgerekend. Een bank als de Sparkasse heeft zowel euro's als Zwitserse franken in voorraad. De gemeenteadministratie rekent voor haar kosten en vergoedingen in Zwitserse franken. In de winkels wordt eveneens met

Energiecentrale op houtsnippers en thermische zonne-energie. <https://de.wikipedia.org>

Zwitserse franken betaald, zelfs om een Duitse krant te kopen. Bij pizzeria La Gondolla worden de prijzen in Zwitserse franken op de menukaart vermeld, wat veel bezoekers verrast. “Maar je mag ook met euro’s of dollars betalen,” lacht de gastvrouw. De plaatselijke kruidenier geeft als enige Duitse voedingswinkel geen statiegeld terug. Die Duitse regelgeving geldt niet in de enclave.

Energie

In de Duitse deelstaat Baden-Württemberg fungeert Büsingen als proefproject voor de marktintroductie van zonneverwarmingsnetwerken. Dit is opmerkelijk omdat vanwege de enclavestatus het Europese hernieuwbare energie-pact niet van toepassing is en er dus ook geen EU-subsidies voor beschikbaar zijn.

Landbouw

Veel Duitse boeren uit de grensstreek met Zwitserland vrezen voor hun bestaan. De enclave telt nog maar tien boerderijen. De sterke Zwitserse frank maakt de aankoop van Duitse landbouwgronden aantrekkelijk voor Zwitserse boeren. Zij zijn in staat om hogere prijzen te betalen, wat tot een prijsspiraal leidt. Bovendien ontvangen de Zwitsers voor hun gronden in Duitsland subsidies van de Europese Unie. Zwitserse boeren ontvangen dat geld zelfs zonder overheidscontrole, terwijl Duitse boeren zich aan veel regels moeten houden. Wat de Zuid-Duitse landbouwgronden voor Zwitsers nog aantrekkelijker maakt, is dat een grensovereenkomst uit 1958 hen in staat stelt om hun opbrengsten belastingvrij in Zwitserland in te

Postkantoor. www.flickr.com

voeren, tenminste als de gronden minder dan tien kilometer van de rijksgrens verwijderd zijn. Anderzijds hebben Duitse boeren geen recht op een belastingvrije invoer. Hiervoor is een wijziging van de douane-overeenkomst nodig.

Post

Deutsche Post heeft een kantoor in de enclave en biedt daar ook Zwitserse postdiensten tegen Zwitserse binnenlandse tarieven aan. Büsingen heeft zowel een Duitse (D-78266) als een Zwitserse postcode (CH-8238). Beide postcodes kunnen vrij gebruikt worden om brieven naar Büsingen te sturen. Iedereen in de enclave heeft dus twee postadressen: een Duits en een Zwitsers. Zelfs de Duitse burgemeester en zijn gemeenteadministratie zijn via een Zwitsers postadres bereikbaar.

Brieven vanuit Büsingen kunnen met een Zwitserse of een Duitse postzegel worden gefrankeerd. Een standaardbrief van de enclave naar Zwitserland heeft een Zwitserse postzegel van 85 centiemmen nodig of een Duitse van 70 eurocent. De Zwitserse postzegel is tegen de huidige koers (17 maart 2019)

0,05 eurocent duurder. “Als ik een brief naar Bern en een brief naar Berlijn wil sturen, koop ik een Zwitserse en een Duitse postzegel,” zegt burgemeester Markus Möll. “De brieven komen dan in verschillende postzakken terecht. ’s Avonds wordt de ene door de Duitse postdienst opgehaald, de andere door de Zwitserse.

Telecommunicatie

Büsingen beschikt eveneens over een dubbele telefooninfrastructuur. Inwoners kunnen zowel via het Duitse als het Zwitserse telefoonnetwerk worden bereikt. Het Duitse telefoonnummer begint met ‘+49 7734’, het Zwitserse

Telefooncellen bij het gemeentehuis. <https://simple.wikipedia.org>

Het groen-gele verkeersbord met de letter H bij de bushalte is Duits, het geel-witte bord met de halteplaats 'Büsingener Bürgerhaus' is Zwitsers.

<https://kommunal.de>

met '+41 52'. Om in beide landen concurrerend te zijn, hebben veel handelaars twee telefoonlijnen: een Duitse en een Zwitserse. Ook gewone burgers hebben vaak twee vaste lijnen en voor het postkantoor staan twee telefooncellen: één van het Deutsche Telekom en één van Swisscom.

Smartphones loggen in Büsingen vaak in op het dure Zwitserse mobiele netwerk. Omdat Zwitserland geen deel van de EU uitmaakt, moeten toestellen met een Duits abonnement in dat geval roamingkosten betalen. Er wordt aangeraden om het netwerk handmatig te kiezen.

De gemeentediensten hebben twee mailadressen: een Duits en een Zwitsers. Maar de website is Duits: <https://www.buesingen.de>. Ook opmerkelijk: sinds 1 januari 2015 zijn in de enclave geen betaalbare Skype-diensten meer beschikbaar vanwege een wijziging in de btw-wetgeving.

Openbaar vervoer

De Zwitserse PostBus zorgt voor een regelmatige busverbinding met het Duitse dorp Randegg en de Zwitserse plaatsen Schaffhausen, Ramsen, Buch en Dörflingen. De Duitse Südbadenbus bedient Büsingen en het afgelegen gehucht Stemmer met een busverbinding naar Gailingen. Sommige bushaltes wordt door beide maatschappijen gebruikt.

Autoregistratie

Wanneer een inwoner van Büsingen een Duitse stad binnenrijdt, zijn auto parkeert en na verloop van tijd terugkeert, gebeurt het vaak dat een of meer mannen in

Autoplaat uit Büsingen.

<http://geosite.jankrogh.com>

een gebogen positie zijn kenteken onderzoeken en bespreken. "Er bestaat toch geen Duits district dat met de letters BÜS begint?" De enclave hoort bij het Duitse district Konstanz, waardoor het registratienummer van de auto's met de letters KN zou moeten beginnen. Sinds 1968 echter hebben de autokentekens van Büsingen om douane-technische redenen de beginletters BÜS. Deze platen zijn ingevoerd om de taak van Zwitserse douaniers te vereenvoudigen. Voertuigen met BÜS-kentekenplaten worden voor douanedoeleinden als Zwitserse voertuigen behandeld.

Büsingen is het enige Duitse dorp met eigen kentekenletters. 'BÜS' is ook het minst voorkomende Duitse autokenteken. Slechts een 700-tal platen zijn in gebruik. De drie letters worden bijna altijd gevolgd door een A. Dit zijn voertuigen die in Duitsland zijn gekocht en die normale wegenbelasting betalen. Een klein aantal voertuigen met als vierde letter een Z is in Zwitserland gekocht en werd voor twee jaar belastingvrij gesteld.

Er is in Büsingen maar één tankstation, met maar één pomp. Het is wellicht het enige Duitse tankstation waar diesel meer dan benzine kost.

Godsdienst

In Büsingen zijn vier kerkgemeenschappen: een katholieke die tot de parochie Gottmadingen behoort, een protestantse, een protestants-methodistische en een vrije protestantse (de Kerk van de Nazarener). Bij laatstgenoemde kerk hoort ook één van de twee Europese Nazarenercolleges en het

Bergkerk Sint-Michael.
<https://commons.wikimedia.org>

Nazarenerbestuur voor de regio Eurazië. Dat omvat heel Europa, de staten van de voormalige Sovjet-Unie, het Midden-Oosten en het Indiase subcontinent.

Sport

Alle Büsinger sportploegen spelen in een Zwitserse competitie, zowel de hockey-, korfbal- en voetbalploegen als de tennisclub en de turnvereniging. Toch volgen de meeste Büsingers (net als de Zwitsers) de Duitse Bundesliga op tv. Die is interessanter dan de Swiss Super League.

Voetbalclub F.C. Büsingen werd in 1924 opgericht. Hilarisch detail: de eerste jaren stond er een notenboom in het strafschoopgebied. Omdat dit tegen de regels van het spel inging, werd deze op 30 april 1927 omgezaagd. In 1937 werd de werking stopgezet omdat de voetballers door de Nazi's verplicht werden om bij de plaatselijke turnvereniging aan te sluiten. Sinds 1947 maakt F.C. Büsingen opnieuw deel uit van de Zurich

Football Association, een tak van de Zwitserse voetbalbond.

In 2016 promoveerden de voetballers van de enclaveclub naar de Zwitserse derde klasse, maar F.C. Büsingen zat krap bij kas. Er was dringend geld nodig voor investeringen in de infrastructuur. Zo moest een clubhuis naast het voetbalveld de nodige kleedkamers bieden en was het grasveld in zeer slechte staat. Dat wou men door een kunstgrasveld vervan-

Logo van de plaatselijke voetbalclub.
www.fcbuesingen.ch

gen. Het bestuur besloot om het lidmaatschap van het Südbadische Fussballverband aan te vragen, dat deel uitmaakt van de Duitse voetbalbond. Bij die organisatie krijgen

clubs namelijk ongeveer 100.000 euro subsidiëring voor dergelijke projecten. Als lid van de Zwitserse bond zou de vereniging slechts een handvol geld ontvangen voor één van de twee projecten, zeker niet voor beide. Het Südbadische Fussballverband kon echter geen beslissing nemen. Toen was het de beurt aan de Duitse Voetbalbond. Ook die was niet in staat om tot een besluit te komen. Via de UEFA kwam de vraag uiteindelijk bij de FIFA terecht, waar het agendapunt tot driemaal toe niet aan de orde kwam. Sindsdien is het dossier spoorloos van tafel verdwenen.

Het is uniek dat een Duitse voetbalclub aan de FIFA vraagt om lid te mogen worden van de Duitse voetbalbond. Büsingen wou echter zowel bij de Duitse als de Zwitserse bond aangesloten zijn. De voetbalploeg zou in de Zwitserse competitie spelen omwille van de kortere verplaatsingen en omdat veel leden de Zwitserse nationaliteit hebben. De aansluiting bij de Duitse bond zou dus niet automatisch tot deelname aan de Duitse competitie leiden. Helaas verbieden de FIFA-statuten het

Büsingen aan de Boverrijn. www.wikiwand.com

lidmaatschap in twee verschillende landen. De infrastructuurwerken werden uiteindelijk uit de gemeentekas bekostigd. Het kunstgras werd in september 2016 ingespeeld, het clublokaal kwam er in 2017.

Enclaveproblemen

Door verschillende wetgevingen in Duitsland en Zwitserland zijn er bijna dagelijks problemen voor de enclavebewoners. In 1979 werden vierhonderd handtekeningen tegen de oneerlijke belastingdruk verzameld en werd een discussie met de Duitse belastingautoriteiten gestart. Vijf jaar later resulteerde die in de goedkeuring van een zogenaamde billijkheidsmaatregel door het ministerie van Financiën. Er werd voor de enclavebewoners een belastingvrij basisbedrag voorzien omwille van de duurdere levenskosten in Zwitserland. Maar dit basisbedrag was niet flexibel wat betreft koopkracht en valutawijzigingen.

In de zomer van 2011 werd het Burgerinitiatief opgericht om geduldig maar volhardend gezamenlijke problemen op te lossen. Blijkbaar is de gemeenschapszin in de enclave sterker dan elders, vergelijkbaar met die van eilandbewoners! De trigger was de aanzienlijke daling van de euro ten opzichte van de Zwitserse frank. In Büsingen ontvangen gepensioneerden en werknemers in Duitsland hun inkomen in euro's. Maar hun woonlasten, levensonderhoud en andere onkosten worden in Zwitserse frank betaald, wat een aanzienlijk inkomstenverlies tot gevolg heeft. Enclavebewoners die in Zwitserland werken, ontvangen hun loon dan weer in

dure Zwitserse franken en betalen vervolgens meer euro's aan belasting, terwijl de belastingdruk in de omliggende Zwitserse dorpen niet is toegenomen. Hierdoor verhuizen veel actieve enclavebewoners naar Schaffhausen en is Büsingen met een gemiddelde leeftijd van 58 jaar de oudste leefgemeenschap in Duitsland.

Het Burgerinitiatief streeft voor de grensarbeiders van de Duitse enclave naar de invoering van Zwitserse in plaats van Duitse belastingen, wat een permanente oplossing van het probleem zou betekenen. Dit wordt door meerdere betrokken partijen als een haalbare optie

Aanlegsteiger. <https://commons.wikimedia.org>

erkend. Maar het is twijfelachtig of deze wens in het verre Berlijn gehoord wordt. In afwachting werd alvast het belastingvrij basisbedrag met 50% verhoogd, wat slechts een tijdelijke oplossing biedt. En niet alle financiële problemen zijn daarmee van de baan. Denk bijvoorbeeld aan de Duitse belasting op Zwitserse werkloosheidsuitkeringen en arbeidsduurverkorting,

aan de hogere Zwitserse ziekteverzekeringspremies voor grensarbeiders uit de EU en aan de lagere Zwitserse kinderbijslag.

De gecontesteerde uitsluiting van Zwitserse enclavebewoners bij de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen staat eveneens op de agenda van het Burgerinitiatief, net als de vergrijzing van de bevolking. De Duitse minister van Financiën adviseerde in dit kader over het aanbod van goedkope bouwplaatsen om jonge gezinnen naar de enclave te lokken. Daarnaast zou Büsingen zijn aantrekkelijke toeristische troeven nog meer kunnen uitspelen.

Toeristische troeven

Zwitsers winkelen graag net over de grens met Duitsland. Van shampoo tot volledig ingerichte keukens, alles is daar goedkoper. Bovendien krijgen zij in aanvulling op die lagere prijzen de btw van hun Duitse aankopen terugbetaald, ongeacht het bedrag van de aankoop. Dit

winkeltourisme staat dankzij de hoge koers van de Zwitserse frank op een recordniveau en veroorzaakt soms lange files.

Maar bezoekers van de enclave worden eveneens door de fascinerende enclavegeschiedenis en de schilderachtige Rijn aangetrokken. Bijna het hele jaar door brengen toeristen een bezoek aan de recreatiegebieden langs de Rijn en de nabijgelegen watervallen in Neuhausen am Rheinfall. Büsingen zelf heeft veel vakantieflats en kleine gastenverblijven. Ook ontwikkelde de enclave een eigen toeristische identiteit. Zo is zij bekend voor haar wandel- en trektochten rond het meer van Konstanz. Bovendien brengt de Rijnfietsroute 'Van de Atlantische Oceaan naar de Zwarte Zee' dagelijks toeristen uit heel Europa naar Büsingen. Zij zijn verrast door de enclavesituatie en stellen altijd dezelfde vragen over het dagelijks leven.

Infobord bij de Exklavenweg. <http://perasperaadastra-marco.blogspot.com>

Büsinger Exklavenweg

Elf informatieborden van de Büsinger Exklavenweg geven een antwoord op vragen over de enclavestatus en -geschiedenis. Het startpunt bevindt zich bij het gemeentehuis. De 11,7 km lange route kan in ongeveer drie uur en

Grensovergang. <https://commons.wikimedia.org>.

twintig minuten worden gewandeld, maar ook een verkorting behoort tot de mogelijkheden. Er wordt een hoogteverschil van 139 meter overbrugd. Onderweg stap je door het schilderachtige landschap van de Bovenrijn. Je passeert de Oude Rijnmolen, het Junkerhaus, de bergkerk van Sint-Michael en restaurant Waldheim.

Bezienswaardigheden

Veel toeristen wandelen langs de 17,141 kilometer lange rijksgrens rondom de enclave. Die wordt door 123 grensstenen gemarkeerd. De Hattinger Stein draagt het nummer 1 en is veruit de bekendste. Hij wordt ook wel Nellenburgerstein genoemd. Deze zwerfkei bevindt zich onzichtbaar in de Rijn en markeert de grens met het Zwitserse buurdorp Dörflingen. Dit is het oudste oriëntatiepunt van Schaffhausen en ook het enige dat zich onder water bevindt. De 122 overige stenen werden veelal in 1839 geplaatst, het jaar van de

grensovereenkomst tussen Zwitserland (Canton Schaffhausen) en het Grossherzogtum Baden. Vandaar de afkortingen CS en GB op de grensstenen.

De Oude Rijnmolen werd in 1674 opgericht. Stromend Rijnwater dreef het molenwiel aan. Later werd het pand verbouwd tot een bierbrouwerij met restaurant. In 1964 werd hier een tot ver in Duitsland bekende culturele en culinaire ontmoetingsplek geopend. In 2003 kocht de gemeente het oude gebouw. Na een volledige renovatie werd het in 2004 heropend als romantisch hotel-restaurant.

Het Junkerhaus is een imposant vakwerkhuis in het midden van het dorp. Hier woonde de adellijke familie Im Thurn, die Büsingen van 1535 tot 1854 als leengoed in haar bezit had. De ontvoering van Eberhard Im Thurn, die in 1693 voor dit huis plaatsvond, verhinderde uiteindelijk de integratie in

Bergkerk Sint-Michael. www.exclave.eu

Zwitserland en leidde zo tot de huidige enclavesituatie.

De Romaanse bergkerk van Sint-Michael staat op een heuvel, halfweg tussen Büsingen en Dörfingen. Het is een van de oudste kerken uit de omgeving: zij werd al in 1095 vernoemd. Waarschijnlijk is ze door een rijke grondheer als eigen kerk opgericht. Het bouwjaar is niet gekend. Het is de moederkerk van Schaffhausen en van veel dorpen in de ruime buurt. Het gebouw is omgeven door het Mesmerhaus en een voormalige boerderij. Enkele grafstenen herinneren aan het oude kerkhof dat binnen de ringmuur lag. In dit uniek middeleeuws ensemble zorgen kamermuziek en orgelconcerten voor een sfeervolle ambiance. De kerk is ook populair als trouwkerk.

Restaurant Waldheim is uniek in

Büsingens. De rijksgrens loopt door het gebouw en is in de biertuin door middel van een geschilderde stippelijijn zichtbaar gemaakt. Hier bestaat de mogelijkheid om aan een tafel te zitten waar de grens onderdoor loopt. Zwitserse stoelen zijn beter dan de Duitse omdat zij een mooi uitzicht bieden op de traag stromende Rijn. Dit is

Bierterras van restaurant Waldheim.
<http://perasperaadastra-marco.blogspot.com>

waarschijnlijk de enige volledig ongecontroleerde buitengrens van de Europese Unie.

Bronnen

GÖTZ F., SCHIENDORFER A., EIGLSPERGER G., "900 jaar Büsingen - een Duitse gemeenschap in Zwitserland", uitg. gemeente Büsingen, 1990.
 FILKORN Myriam, "Büsingens am Hochrhein – ein Dorf im Zwiespalt der Nationen", Bachelorstudie aan de hogeschool voor publieke administratie en financiën (opleiding public management), Ludwigsburg, 2013; 475 p.
 SCHIENDORFER Andreas, "Büsingens eine deutsche Exklave in der Schweiz. 50 Jahre Staatsvertrag", Thayngen, 2017; 177p.
<https://www.buesingen.de>
<http://buesingen.info>
<http://www.bergkirche-buesingen.de>
<http://www.spiegel.de>
<https://www.myswitzerland.com>
<http://vestner.ch>
<https://swiss-perimeter.ch>
<https://en.wikipedia.org>
<https://opinionator.blogs.nytimes.com>
<https://www.atlasobscura.com>